

A PEDAGÓGIAI BIZOTTSÁG ÜLÉSE

A Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának 1979. május 25-i kibővített ülésén a fő napirendi pont *A pedagógiai terminológia kérdéseinek megvitatása* volt.

Kiss Árpád vállalkozott arra, hogy ezt a neveléstudomány egészét érintő fontos kérdéskört néhány irányadó gondolattal bevezesse. Referátumában felhívta a figyelmet arra, hogy szerkesztőként milyen gyakran ütközött a pedagógia alapfogalmainak nem egyértelmű használatába; megfelelő magyar kifejezések helyett idegen szavak előnybe részesítésébe; az idegen eredetű kifejezések nem megfelelő értelmezésébe. A terminológiával kapcsolatos ezekre a tapasztalatokra támaszkodva három gondolat köré csoportosította bevezetését:

1. a neveléstudományban és a pedagógiai gyakorlatban eligazító alapfogalmak egyértelmű használatának szükségessége;
2. a tudományosság látszatát keltő zsargon kerülése;
3. a tudományokban (a neveléstudományban is) jogosan használt idegen kifejezések jelentésének pontos tisztázása, ezek megtanítása.

Az alapfogalmak közül példaként a *nevelés* értelmezésében adódó bizonytalanságokra utalt *Kiss Árpád*. Noha a nevelés szónak az oktatással szembeni, tágabb jelentése mindig nyilvánvaló volt (Imre Sándort idézte), a szóhasználat a felszabadulás után sem vált egyértelművé. Az 50-es évek elejéig a pedagógiai köztudatban a nevelés szó széles körű használata figyelhető meg (nevelőképzés, szakirányú nevelés, felnőttnevelés). Az oktatás szó újbóli térfoglalását jelzik az olyan kifejezések, mint pl. oktatási intézmény, Oktatási Minisztérium. Ezzel a térnyeréssel függ össze, hogy az „éducation” („education”) kifejezést is helytelenül oktatásnak fordítjuk. A nevelés szó kiszorulásával egyidőben a tanítás-tanulás kifejezés hódított egyre inkább teret. Ugyanakkor az utóbbi évek pedagógiai közgondolkodása és a neveléstudomány ismét felkapta a nevelés szót: az MTA a távlati műveltség tartalmára vonatkozó ajánlásokat következetesen nyelvi-kommunikációs nevelés, természettudományos nevelés stb. kifejezéssel fogalmazta meg; a pedagógiai szakirodalomban pedig a nevelésközpontú iskola gyakori emlegetését találjuk, mintha eddig nem lett volna nyilvánvaló e szóhasználat létjogosultsága.

A tudományosság látszatát keltő *zsargon* illusztrálására *Kiss Árpád* tudományos ismeretterjesztő folyóiratunk egy, a közelmúltban megjelent cikkéből idézett néhány mondatot, amelyekben hemzsegték a fölösleges idegen szavak és ezeket a közérthetőség rovására használták. Ez az illusztráció jól példázta, hogy miért fontos e tudományos

látszatot keltő zsargon kerülése. A neveléstudomány szempontjából a pszichológia jelenti a fő veszélyforrást: az ott használt indokolatlan idegen kifejezések vezethetnek egy áltudományos zsargonhoz, amely elriasztja az olvasókat a szakkikkektől.

Végül Kiss Árpád javaslatot tett arra, mi módon lehetne elérni, hogy a szükséges *idegen eredetű kifejezések* pontos jelentését, illetőleg az idők folyamán módosult értelmű terminusokat jól értsék és használják azok, akiknek erre szükségük van. Elsősorban egyetemistákra, főiskolásokra és gyakorló pedagógusokra gondolt. Mivel a mai nemzedék már nem tanult rendszeresen latint, görögöt, és a legtöbb idegen kifejezés – ha más nyelvek közvetítésével is – ezekből a nyelvekből ered, Kiss Árpád azt javasolta, hogy állítsanak össze egy olyan szótárt, amely megmagyarázza a pedagógiában és a társtudományokban alkalmazott idegen szavakat, szóösszetételeket. E szótárhoz készülhetne egy olyan bevezetés, amely az ilyen kifejezések képzési módjára is rávilágít. E segédlettel nem okozna problémát a pedagógiai tárgyú cikkek, könyvek olvasása.

*

A bevezetés nyomán megindult megbeszélés nem kívánta lezárni a témát, csak további problémafelvetésekre, javaslatokra vállalkozott.

Több megfogalmazásban elhangzott az a lényeges megállapítás, hogy a terminológiai problémák nemcsak formai, hanem tartalmi vetületet is hordoznak. (Petrikás Árpád, Salamon Zoltán, Ballér Endre) E fontos gondolatból kiindulva néhány olyan terminusváltásra mutatott rá Petrikás Árpád, amelyek a fogalmak devalválását jelentik. Ilyen a személyiség mindenoldalú fejlesztésének fogalma, amely helyett a sokoldalú fejlesztésről beszélünk mostanában. Tartalmi vetületet hordoz a csoport és közösség fogalmának használata is. Salamon Zoltán mutatta meg e példán, hogy a csoport szó behatolása a pedagógiába kezdetben csak felkapott szóhasználat volt, később azonban elvi jelentőségűvé vált és egy idő után már zavarta a közösség pedagógiai jellegű vizsgálatát. A szóhasználat mögött szociálpszichológiai vetület húzódik meg, ami természetesen gazdagíthatja a neveléstudomány vizsgálati szemszögét, de nem helyettesítheti azt.

Hasonlóképpen a terminológiai problémák tartalmi vetületét jelzi az alapfogalmak átalakulása, ami Petrikás Árpád szerint természetes folyamat, de nem szabad, hogy parttalaná váljék. Ballér Endre jegyezte meg ezzel kapcsolatban, hogy újratermelőnek a terminológia problémái, ami egy tudomány fejlődésének a jele, de véleménye szerint is határok közé kell szorítani az egyre táguló fogalomhasználatot. Petrikás Árpád jelezte, hogy ez a tágulási folyamat sokszor külső nyomásra történik: pl. a filozófia kényszeríti a pedagógiát az alapfogalmak átalakítására, amikor egyes, a pedagógia kompetenciájába tartozó jelenségeket újszerűen értelmez.

A fogalomhasználattal kapcsolatos tartalmi problémákra hozott példák nagy száma mutatta, hogy valóban léteznek terminológiai gondok a pedagógiában. Salamon Zoltán pl. a *szocializáció* pedagógiai értelemben nem tisztázott jelentését tette szóvá. Ballér Endre arra a terminológiai zavarra utalt, amelyet egyes fogalmak belső tartalmi változásai idéznek elő: pl. a *szükséglet* különböző felfogásai. Szóba kerültek olyan, sokszor értelmetlenül használt nem kifejezetten szakkifejezések is, amelyek gyorsan terjednek, de sokszor

nem lehet tudni, hogy a szerző mit ért e fogalmakon az adott szövegösszefüggésben: pl. *előfeltételezés*, *funkció*, *nagyságrend* (Benő Kálmán), *struktúra*, *anatómia*, *stratégia-taktika* (Szarka József). A nyelvhasználat ilyen elfajulásai a tartalom megértését gátolják, ezért érdemes szóvá tenni őket.

Felmerül néhány olyan fogalom is, amelyeket új – vagy annak vélt – pedagógiai jelenségekhez, meglátásokhoz alkottak. Ballér Endre és Szarka József szerint ezek sokszor nem a legszerencsésebbek. Ilyen terminusnak tűnik a *tartalom és eszköztudás*, a *pszichon* kifejezés.

Nyelvi kompenzálásnak nevezte Ballér Endre azt a terminológiai problémákat szinte újratermelő jelenséget, amely olyan fogalmak használatát eredményezi, mint pl. a *cél-taxonómia*: szeretnénk, ha lenne, de nincs; a terminust tehát már megalkottuk egy nem létező, de kívánatosnak tartott pedagógiai kategóriára.

Problematikus jelenségeként itéli meg Ágoston György olyan fogalmak térhódítását, amelyek „meg akarják váltani” a pedagógiát. Minden bizonnyal alapos kritikai elemzést igényelne az *össztársadalmi praxisra* való felkészítés elmélete.

Egy további problémakört jelzett Zibolen Endre: időnként egy-egy divatos tudományág (pl. az 50-es években a fiziológia, majd a kibernetika, újabban a szociológia és a rendszerelmélet) frazeológiája özönli el a pedagógiát. Szerinte ez arra vezethető vissza, hogy a neveléstudomány a pedagógiai jelenségek vizsgálatának nagy részét átengedi a határtudományoknak. A divatba jött fogalmak szorítását tette szóvá Salamon Zoltán is. Ugyancsak „divat” figyelhető meg a tudományos és ismeretterjesztő szakcikkek, könyvek címében. Benő Kálmán szerint ezek sokszor egy-egy felkapott sablont követnek és nem tájékoztatják megfelelően az olvasót.

Az idegen szavakkal kapcsolatban nemcsak azok fölösleges használata okozza a problémát. Legalább ilyen nagy gondot jelent ezek szakszerű lefordítása, értelmezése is. Nagy Sándor szerint van egy határ, amelyen belül el kell fogadnunk bizonyos idegen szavakat, mert lefordításuk nehézkes lenne. Ilyen esetekben a pontos értelmezés, a jelentés megmagyarázása döntő fontosságú. Példának említi az angolszász szakirodalomban feltűnt *informális tanítás* fogalmát, amely nem értelmezhető az ugyancsak hasonló nyelvi forrásból származó *formális – informális közösség* analógiájára, hanem csak hosszabb magyarázattal lehet körülírni pontos jelentését.

A szakfordításokkal kapcsolatban Arató Ferenc hívta fel a figyelmet a fogalmak nemzetközi egyeztetésének szükségességére. Ez mert elősegítené a magyar neveléstudományi kutatások külföldi elismertetését.

A problémák feltárása mellett a megoldás irányába mutató gondolatok, javaslatok is elhangzottak. Többen felvetették egy pedagógiai értelmező szótár készítésének szükségességét. Ilyen jellegű vállalkozás már volt az Országos Pedagógiai Könyvtárban: kb. 2800-3000 pedagógiai tárgyszó összegyűjtéséhez vezetett. Ballér Endre javasolta, hogy a Magyar Pedagógia szenteljen egy tematikus számot a kérdésnek. Nagy Sándor a Pedagógiai Lexikon meglétére és jelentőségére hívta fel a figyelmet, mert szerinte ezt az alternatív értelmezéseket is felsorakoztató, eligazító meghatározásokat adó munkát kevésbé használják a terminológiai problémák megoldásában.

Az értelmező szótár összeállítását mindenképpen tudományos kutatásnak kell megelőznie Ágoston György szerint. A pedagógiai terminológia mint kutatási terület nagyobb figyelmet kíván. Az egyéb kutatások közül pedig az empirikus jellegű vizsgálatok szorgal-

mazása vihet előbbre, mert itt kerül sor a valóság és az azt megragadó fogalom szembesítésére – mondta Vastagh Zoltán.

Ami a pusztán csak kis figyelmet, gondosságot igénylő teendőket illeti: többen felhívták a figyelmet a szerkesztőségek, kiadók, a Tudományos Minősítő Bizottság felelősségére. (Abent Ferenc, Arató Ferenc) Ezek a szervek sokat tehetnek azért, hogy a nyelvhasználat pongyolaságai, a terminológiai bizonytalanság, a fogalmak nem átgondolt használata, a semmitmondó címek száma csökkenjen.

Szabolcs Éva

A NEVELÉSTÖRTÉNETI ALBIZOTTSÁG ÜLÉSE

Az MTA Pedagógiai Bizottságának neveléstörténeti albizottsága 1979. május 31-én kibővített felolvasó ülést tartott, amelyen a következő előadások hangzottak el:

Felkai László: A munkásság művelődési törekvései a dualizmus korában. *Mihaletzkyné Zibolen Márta*: A marxizmus első megjelenése magyar tankönyvben. *Ladányi Andor*: Szovjet-Oroszország első évei és a Magyar Tanácsköztársaság felsőoktatási politikája. *Kiss Lászlóné*: A Tanácsköztársaság gyermekirodalmi törekvései. *Lakatos János*: Debrecen oktatásügyi intézkedései a Tanácsköztársaság idején. *Lengyel Szabolcsné*: A Kisvárdai Állam Főgimnázium élete az 1918/1919-es forradalmak idején. *Földes Éva*: A magyar nyelvű marxista pedagógiai irodalom a két világháború között Magyarország határain kívül. *Földes Éva, Lantos István*: Robert Alt (1905–1978) neveléstudományi munkássága.

SZERZŐINK

Illés Lajosné dr., a neveléstudományok kandidátusa, osztályvezető (OPKM Budapest), *dr. Nagy Sándor*, a neveléstudományok doktora, tanszékcsoportvezető egy. tanár (ELTE Budapest), *dr. Golnhof Erzsébet egy. adjunktus* (ELTE Budapest), *M. dr. Nádasi Mária egy. adjunktus* (ELTE Budapest), *dr. Szűcs Ágnes középisk. tanár* (Budapest), *dr. Petrikás Árpád*, a neveléstudományok kandidátusa, tanszékvezető egy. docens (KLTE Debrecen), *dr. Mészáros István*, a neveléstudományok kandidátusa, egy. docens (ELTE Budapest), *dr. Pálvölgyi Lajos tud. munkatárs* (MTA PKCS Budapest), *dr. Szarka József*, a neveléstudományok doktora, tanszékvezető egy. tanár (ELTE Budapest), *Orbán Éva egy. hallgató* (ELTE Budapest), *dr. Salamon Zoltán*, a neveléstudományok kandidátusa, tanszékvezető egy. docens (ELTE Budapest), *dr. Hodinka László ny. tud. munkatárs* (OPKM Budapest), *dr. Falus Iván tud. kutató* (ELTE Budapest), *Tőkéczkzi László tud. munkatárs* (MTA PKCS Budapest), *dr. Jáki László egy. docens* (ELTE Budapest), *dr. Szabolcs Éva tud. munkatárs* (ELTE Budapest)